

УДК 378.14:008

ЛОПАТЮК Олена Володимирівна,
аспірант кафедри професійної педагогіки і соціально-гуманітарних наук, Льотна академія Національного авіаційного університету

СПРЯМОВАНІСТЬ ЗМІСТУ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ РЕФЛЕКСІЇ МАЙБУТНІХ ДИСПЕТЧЕРІВ УПРАВЛІННЯ ПОВІТРЯНИМ РУХОМ

У статті розглянуто одну з педагогічних умов формування професійної рефлексії майбутніх диспетчерів управління повітряним рухом у фаховій підготовці. Розкрито сутність понять «зміст», «фахова підготовка», «зміст навчання». Визначено, що саме зміст навчання є одним з основних компонентів, що формує навчальний процес та зумовлюється рівнем розвитку наук і соціального досвіду людства. Зазначено напрями фахової підготовки у сучасних вишах, фактори, що характеризують особливості розвитку особистості професіонала у вищій школі. Розкрито сутність принципу практичного застосування знань. Обґрунтовано доцільність застосування означеної педагогічної умови у фаховій підготовці для розвитку рефлексивного мислення і усвідомлення подальшого професійного зростання.

***Ключові слова:** фахова підготовка, знання, зміст навчання, програми, принципи, професійна рефлексія.*

Постановка проблеми. Проблему спрямованості змісту фахової підготовки майбутніх диспетчерів управління повітряним рухом на формування професійної рефлексії, на нашу думку, можна вважати одним із перманентних завдань, якими повинно перейматися професійна освіта та льотні навчальні заклади як її соціальний інститут, здійснюючи пошук теоретичних і практичних підходів до їх успішного виконання.

Спрямованість змісту фахової підготовки майбутніх диспетчерів управління повітряним рухом на формування професійної рефлексії виступає як поштовх для здійснення аналізу ефективності власної навчально-професійної діяльності, що буде сприяти стійкій орієнтації на засвоєння рефлексивних знань, умінь і навичок у досягненні найвищого рівня професійної рефлексії в майбутній діяльності.

Аналіз досліджень. Багато вчених займалися питанням формування професійної рефлексії у фахівців різних спеціальностей (М. Варбан, М. Васильєва, А. Веремчук, В. Дегтяр, В. Демський, Н Димченко, М. Косцова, Г. Єрмакова, Л. Кравець, О. Кравців, М. Марусинець, М. Савчин та ін. Аналіз наукових досліджень дозволив встановити, що існує певний науково-методичний багаж, який дозволяє визначити провідні педагогічні умови формування професійної рефлексії майбутніх диспетчерів управління повітряним рухом і на цій основі побудувати програму експериментального дослідження.

Мета статті: обґрунтування педагогічної умови – спрямованість змісту фахової підготовки майбутніх диспетчерів управління повітряним рухом на формування професійної рефлексії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з основних засобів формування майбутнього фахівця є його фахова підготовка. У цьому зв'язку було реалізовано педагогічну умову – спрямованість змісту фахової підготовки майбутніх диспетчерів управління повітряним рухом на формування професійної рефлексії. Доцільність застосування означеної педагогічної умови обґрунтуємо тим, що під час фахової підготовки курсантів відбувається розуміння ролі теоретичних знань у сучасному професійному просторі; усвідомлення розвитку професійних перспектив; усвідомлення наявності певних обмежень.

Авіаційна галузь реформується та діє відповідно до завдань, окреслених вимогами сьогодення. Сучасні виклики, що обумовлені соціально-економічною ситуацією, ставлять

нові вимоги до фахової підготовки диспетчерів управління повітряним рухом, у тому числі – до формування їх професійної рефлексії.

Як зазначає Н. Беньковська, напрямами фахової підготовки у сучасних вишах є такі:

– виявлення зв'язку сфери особистості з особливостями структури діяльності (знання, уміння, навички);

– формування мотивів, інтересів, особливостей емоційно-вольової сфери, професійно важливих якостей фахівців у конкретній професійній діяльності протягом її опанування.

До факторів, що характеризують особливості розвитку особистості професіонала у вищій школі, дослідниця відносить такі: формування індивідуально-притаманних шляхів розв'язання професійних завдань; професійних мотивів особистості; правильного співвідношення змістовних професійних мотивів (інтерес до професії, потреба самореалізації) та адаптивних (розмір заробітку, престиж професії) [1].

Зміст фахової підготовки визначається фундаментальними навчальними дисциплінами спеціальності; навчальними дисциплінами фахового спрямування.

Відомо, що зміст фахової підготовки залежить від навчального матеріалу, важливими складниками якого є окреслений перелік знань, умінь, навичок і особистісних якостей, якими курсант оволодіває у процесі навчання.

Довідкова література визначає поняття «зміст» як сутність, внутрішню особливість чого-небудь; певні властивості, характерні особливості, які відрізняють явище, предмет від подібних явищ, предметів тощо [2].

У педагогіці В. Сластьонін, розглядаючи зміст сучасної освіти, зазначає, що її мета – це розвиток тих властивостей особистості, які потрібні їй та суспільству для включення в соціально ціннісну діяльність. До принципів відбору змісту загальної освіти автор включає: принцип гуманітаризації, який пов'язаний, насамперед, зі створенням умов для активного творчого і практичного засвоєння учнями загальнолюдської культури; принцип фундаменталізації змісту загальної освіти зумовлює гуманізацію процесу навчання, у зв'язку з яким учень звільняється від перевантаження навчальною інформацією й отримує можливість для творчого саморозвитку [5].

Зміст навчання є одним з основних компонентів, що формує навчальний процес та зумовлюється рівнем розвитку наук і соціального досвіду людства [4, с. 223].

Таким чином, фахова підготовка майбутніх диспетчерів управління повітряним рухом забезпечується науково-обґрунтованою системою дидактичного і методичного навчального матеріалу та визначається освітньо-професійними програмами, які містять у собі нормативний і варіативний зміст навчання, враховуючи питання наступності та ступеневості підготовки фахівців.

На нашу думку, спрямованість фахової підготовки визначається орієнтацією на опанування професійними знаннями, вміннями та навичками в напрямку майбутньої діяльності, з урахуванням вимог освітнього ступеня, на базі якого здійснюється відповідна підготовка. Звичайно ж, фахова підготовка курсантів – майбутніх диспетчерів управління повітряним рухом має враховувати особливості цього виду діяльності, зважати на тенденції наукового, освітнього та економічного розвитку суспільства.

Професійна рефлексія для курсантів повинна набути особистісного життєвого сенсу. Високий рівень інтелектуальних здібностей не може компенсувати низький рівень професійної рефлексії та безпосередньо сприяти успішній навчально-професійній діяльності. Тому постає потреба в набуванні рефлексивних знань, умінь і навичок, щоб курсанти осмислювали свій ціннісний життєвий простір і побачили його зв'язок з обраною професією.

Як засвідчив аналіз навчальних планів з дисциплін, що викладаються за спеціалізацією «Управління повітряним рухом» у льотному навчальному закладі бракує предметів, які б активно сприяли формуванню професійної рефлексії майбутніх диспетчерів управління повітряним рухом, навчали б курсантів стійкому й ефективному вирішенню професійних завдань у сучасних напрямках розвитку суспільства.

Відомо, що зміст фахової підготовки майбутніх диспетчерів управління повітряним рухом постійно оновлюється новими дисциплінами, удосконалюються навчальні програми, видаються навчальні матеріали нового типу.

Філософ Б. Гершунський наголошує на тому, що освіта повинна опікуватися насамперед становленням особистості, плекаючи її освіченість, професійну компетентність, культуру і ментальність [3]. Виходячи з цього, знання повинні бути гнучкими, міцними та усвідомленими. Тому беремо до уваги такий принцип відбору навчального матеріалу з професійної рефлексії, як професіоналізація або принцип практичного застосування знань.

Цей принцип показує, наскільки отримані курсантами знання необхідні для їхньої майбутньої професійної діяльності, тобто який ступінь можливої реалізації цих знань в диспетчерській діяльності. Якщо зміст навчального процесу вибудовується з урахуванням сучасних вимог диспетчерської діяльності, отримані у процесі фахової підготовки знання, набуті вміння, навички будуть дійсно необхідними майбутнім диспетчерам управління повітряним рухом у подальшій професійній діяльності.

Перехід до рефлексивного підходу в усіх ланках освітнього процесу означає його переорієнтацію на результативність у діяльнісному вимірі, розгляд цього результату з погляду актуальності в суспільстві, забезпечення спроможності майбутнього фахівця відповідати новим запитам ринку, мати відповідний потенціал для практичного вирішення професійних проблем, пошук свого «Я» у професії. І одним зі шляхів оновлення змісту фахової підготовки є орієнтація навчальних програм на сучасні вимоги професійної діяльності.

Під час фахової підготовки є необхідність у формуванні професійної Я-концепції, оскільки вона є важливим чинником організації психічної поведінки особистості та визначає інтерпретацію досвіду і служить джерелом її сподівань.

У контексті нашого дослідження важливими є знання про професійну рефлексію, її значення для ефективної професійної діяльності майбутніх диспетчерів управління повітряним рухом, щоб в подальшому на основі цих знань формувати рефлексивні вміння та навички для успішного виконання навчально-професійних обов'язків. У фаховій підготовці майбутніх диспетчерів управління повітряним рухом потрібно орієнтуватися як на отримання ними знань, так і на формування ставлення до професійної рефлексії, налаштованості на успіх, додамо також необхідність орієнтування фахової підготовки курсантів на вміння використовувати набуті знання у будь-якій ситуації, у тому числі екстремальній.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Припускаємо, що спрямованість змісту фахової підготовки льотних навчальних закладів на формування професійної рефлексії курсантів відповідно до сучасних вимог авіаційної галузі буде якраз тією педагогічною умовою, яка сприятиме формуванню професійної рефлексії майбутніх диспетчерів управління повітряним рухом.

Список використаних джерел

1. Беньковська Н.Б. Теоретичні підходи щодо професіоналізації особистості. *Образование и наука без границ: зб. тез доп. X міжнар. наук.-практ. конф. (м. Пшемишль, 7–15 грудня 2014 р.)*. Пшемишль, 2014. С. 17–19.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ: ВТФ Перун, 2003. 1440 с.
3. Гершунський Б.С. *Філософія образования: уч. пособ.* Москва: МПСИ, 1998. 432 с.
4. Гончаренко С.У. *Український педагогічний словник.* Київ: Либідь, 1997. 376.
5. Слостенін В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. *Учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений.* Москва: Академия, 2002. 576 с.

References

1. Benkovska, N.B. (2014). *Teoretychni pidkhody shchodo profesionalizatsii osobystosti. Obrazovanye u nauka bez hranysts [Theoretical approaches to professionalization of a person.*

Education and science without borders]: zb. tez dop. X mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Pshemyshl, 7–15 hrudnia 2014 r.). Pshemyshl, S. 17–19.

2. Velykyi tumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [*Big explanatory dictionary of modern Ukrainian language*] / uklad. i hol. red. V.T. Busel. Kyiv: VTF Perun, 2003. 1440 s. [in Ukrainian].

3. Hershunskyi, B.S. Fylosofyia obrazovanyia [*Philisophy of education*]: uch. posob. Moskva: MPSY, 1998. 432 s. [in Russian].

4. Honcharenko, S. U. Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [*Ukrainian pedagogical dictionary*]. Kyiv: Lybid, 1997. 376. [in Ukrainian].

5. Slastënyñ, V.A., Ysaev, Y.F., Shyianov, E.N. Uchebnoe posobyie dlia studentov vyisshykh pedahohycheskykh uchebnyikh zavedenyi [*Study materials for the students of higher educational establishments*]. Moskva: Akademyia, 2002. 576 s. [in Russian].

LOPATIUK Olena, postgraduate of the Professional Pedagogics and Social and Human Sciences Department Flight Academy of the National Aviation University.

DIRECTION OF PROFESSIONAL TRAINING CONTENT AS PEDAGOGICAL CONDITION FOR DEVELOPMENT OF AIR TRAFFIC CONTROLLERS' PROFESSIONAL REFLECTION

Abstract. *The article deals with one of the pedagogical conditions for development of air traffic controllers' professional reflection in professional training. It is revealed the essence of notions "content", "professional training", "educational content". It's determined that the educational content is one of the main components, which forms the educational process and is predetermined by the level of development of science and social experience of mankind. The marked are directions for professional training in modern higher educational establishments; factors, that characterize the peculiarities of specialist's personal development in high school. The essence of the principle of knowledge practical application is revealed. The educational plans for the subjects, which are taught for qualification "Air traffic control" at the flight academy, are analyzed. It's noted that direction of professional training content to development of air traffic controllers' professional reflection is one of the pedagogical conditions, which is necessary for efficient professional activity of future air traffic controllers. It's grounded the practicability of application of mentioned above pedagogical condition in professional training for the reflexive thinking development and realizing further professional growth.*

In the author's opinion, the emphasized pedagogical condition gives an opportunity to direct the educational content of future air traffic controllers' professional training to getting reflexive knowledge, skills, for the students to realize their valuable living space and to see its connection with the chosen profession. The professional training of future air traffic controllers should be provided by scientifically grounded system of didactic and methodical educational material and determined by the educational – professional programmes, which contain standard and optional educational content, taking into account the issues of continuity and gradation of professional training.

Finally, the author presumes that direction of professional training content in the flight academy to development of students' professional reflection, according to modern aviation demands, will be just that pedagogical condition, which will promote the development of air traffic controllers' professional reflection.

Key-words: *professional training, knowledge, educational content, programmes, principles, professional reflection.*

*Одержано редакцією: 28.08.2018 р.
Прийнято до публікації: 05.09.2018 р.*